

حاصل عمر

سیری در اندیشه‌های استاد مطهری

جلد اول: فلسفه

عبدالله نصری

دفتر نشر فرهنگ اسلامی

پیش‌گفتار

همه را بیازمودم ز تو خوشترم نیامد
چو فرو شدم به دریا چو تو گوهرم نیامد
سر خُنب‌ها گشادم، ز هزار خم چشیدم
چو شراب سرکش تو به لب و سرم نیامد
چه عجب که در دل من گل و یاسمن بختند
که سمن بری لطیفی چو تو در برم نیامد
ز پی‌ات مراد خود را دو سه روز ترک کردم
چه مراد ماند از آن پس که میسرم نیامد

سالها در اندیشه نگارش کتابی پیرامون آثار و اندیشه‌های استاد مطهری بودم، اما عوامل گوناگون موجب شد تا این آرزو تحقق نیابد. پس از آن‌که کتاب تکاپوگر اندیشه‌ها - که در باب اندیشه‌ها و آثار استاد جعفری است - منتشر شد، دوستان بسیاری تقاضا کردند تا اثری مانند آن را نیز پیرامون

شخصیت علمی استاد مطهری تألیف کنم. بالاخره پس از مدتها سلب توفیق، موفق شدم تا برخی کارهای فکری و قلمی خود را کنار گذاشته و وقت خود را یکسره صرف پژوهشی در باب اندیشه‌های استاد کنم.

آنچه اکنون در دست شماست جلد اول از پژوهشی است که به این منظور تدوین شده است. در این مجلد بیشتر سعی بر آن بوده است تا اندیشه‌های فلسفی استاد مورد بحث قرار گیرد و در جلد دوم، محور بحث، اندیشه‌های کلامی و دین‌پژوهی آن استاد فقید است.

استاد مطهری از جمله فیلسوفان بزرگی است که در حوزه تفکر فلسفی، هم به متافیزیک توجه داشت و هم به فلسفه‌های مضاف و همین امر موجب برتری او بر بسیاری از متفکران جهان اسلام است. تأملات عمیق فلسفی و ورود به حوزه‌های جدید فلسفی گویای آن است که مقام او در فلسفه از اکثر فیلسوفان چهارصد ساله اخیر بالاتر است.

هر چند مطهری از نظر مبانی فلسفی، صدرایی بود، اما چون فیلسوف بود، نه مقلد؛ لذا نقدهای بسیاری را بر برخی آرای ملاصدرا و تابعان وی مطرح کرده که در این اثر با نمونه‌ای از آنها آشنا می‌شوید.

برخی بر این گمان‌اند که فیلسوف نباید طرفدار هیچ یک از نظام‌های فلسفی گذشته باشد؛ بلکه باید طرحی نو دراندازد، چرا که اگر بخواهد از یک نظام فلسفی خاص پیروی کند، هرگز حرف جدیدی برای گفتن نخواهد داشت. و این، گمان باطلی است.

مطهری، چون فلسفه صدرایی را از نظر عقلی پذیرفته و آن را مبنای تفکر فلسفی خود قرار داده بود، در عین حال - علی‌رغم تصور برخی از معاصران - معتقد نبود که فلسفه اسلامی با ملاصدرا به پایان رسیده است، همان‌گونه که فلسفه غرب با هگل به پایان رسید. برای او فلسفه هیچ‌گاه

پایان‌پذیر نیست. آراء و اندیشه‌های فلسفی او نیز نشانگر این واقعیت است که نه تنها فلسفه اسلامی به پایان نرسیده، بلکه با بهره‌برداری از اندیشه‌های گذشتگان می‌توان مطالب جدیدی ارائه داد.

مطهری با آرای فلسفی خود نشان داد که فیلسوفان ما به مباحث متافیزیکی توجه بسیار داشته‌اند، اما - علی‌رغم بیان برخی نکته‌ها - از فلسفه‌های مضاف غفلت ورزیده‌اند. او با بحثهایی که در زمینه‌های معرفت‌شناسی، فلسفه اخلاق، فلسفه سیاست، فلسفه حق و عدالت و فلسفه دین مطرح کرد، حضور جدی خود را به عنوان یک متفکر امروزی در تفکر فلسفی معاصر، به خوبی نشان داد.

در این قبیل بحثها، استاد مطهری از مابعدالطبیعه بهره‌ها می‌برد که این خود، ضرورت برخورداری فلسفه‌های مضاف از یک نظام مابعدالطبیعی قوی و عمیق را آشکار می‌سازد. وی به پیش‌فرضهای مابعدالطبیعی در بحثهای فلسفی و کلامی توجه بسیار داشت و اگر هم هیچ‌گاه از مابعدالطبیعی صدرا بی جدا نشد و حتی در نقد و بسط و تکامل آن کوشید به جهت ضرورتی بود که برای آن در همه شاخ و برگهای مسائل فلسفی قائل بود.

یکی از دردها و ضرورت‌هایی که مرا به چنین پژوهشی واداشت این است که ما به متفکران اصیل خود - که انگشت‌شمارند - بهای چندانی نمی‌دهیم. بها دادن به یک متفکر نیز چیزی جز کندوکاو و نقد و تحلیل آراء و اندیشه‌های او نیست. متأسفانه هم دچار غفلت هستیم و هم خودباخته. آخر چرا در کنار درس و بحثهایی که در باب اندیشه‌های دکارت، لاک، هیوم، کانت، هگل، ویتگنشتاین و هایدگر و حتی ابن‌سینا و ملاصدرا مطرح می‌کنیم، از اندیشه‌های علامه طباطبائی، استاد مطهری، علامه جعفری و استاد حائری و ... نباید سخن بگوییم؟! چرا باید درسهای گوناگون در باب تاریخ

فلسفه غرب داشت، اما درس مستقلى در باب تاريخ فلسفه معاصر خود - آن هم در هيچ يك از مقاطع تحصيلى در رشته هاى مختلف فلسفه - نداشته باشيم؟! كم نيستند استادان فلسفه اى كه براى فيلسوفان معاصر غربى ارج و قرب بسيار قائل اند، اما فيلسوفان معاصر اسلامى را به هيچ مى انگارند. بدون شك يكي از عوامل اين بى توجهى عدم آشنائى آنها با اندیشه هاى اين قبيل متفكران است.

شرح اين هجران و اين خون جگر اين زمان بگذار تا وقت دگر
بارى خدای را سپاسگزارم كه به اين بنده ضعيف توفيق داد تا با بضاعت
اندك خود بتواند در جهت معرفى اندیشه هاى يكي ديگر از متفكران بزرگ
معاصر گامى ناچيز بردارد. اميدوارم كه نقدهاى اهل نظر، مؤلف را در جهت
ادامه اين راه مدد رسان باشد.

۱۲ اردیبهشت ۱۳۸۲

۲۹ صفر ۱۴۲۴

فهرست

پیش‌گفتار	۱
۱- گذر ایام	۵
دوران کودکی	۷
سفر به قم	۱۰
درس نهج البلاغه	۱۳
درسه‌های امام خمینی	۱۵
در محضر علامه طباطبائی	۱۷
فعالیت‌های علمی و تبلیغی	۱۸
ازدواج	۲۰
جلسات اصول فلسفه	۲۱
عزیمت به تهران	۲۳
استادی دانشگاه	۲۵
فعالیت‌های فرهنگی	۲۷
فعالیت‌های سیاسی	۲۸
حسینیة ارشاد	۳۳

تحول روحی	۳۸
سنگری دیگر	۳۹
بازنشستگی	۴۱
شهادت	۴۷

۲- چستی فلسفه	۴۹
وظایف فلسفه	۵۳
طرح دقیق مسائل فلسفی	۵۴
فلسفه اسلامی و ریشه‌های آن	۵۷
ارتباط فلسفه اسلامی با فلسفه یونان	۶۲
فلسفه اسلامی و کلام	۶۵
سیر تاریخی مسائل فلسفی	۶۸
حکمای اسلامی	۷۲

۳- فلسفه و عرفان	۷۹
ریشه‌های عرفان	۸۱
فرق‌های عرفان با فلسفه	۸۳
وحدت وجود	۸۵
عرفان و اخلاق	۹۰
تأثیر عرفان بر فلسفه	۹۱
روان‌شناسی عرفانی	۹۸
آثار مثبت عرفان	۱۰۰

۴- نظام معرفت‌شناسی	۱۰۳
تعریف شناخت	۱۰۵
ضرورت شناخت	۱۰۸

۱۰۹	امکان شناخت
۱۱۰	ابزار شناخت
۱۱۳	ذهن شناسی
۱۱۷	مراحل ادراک حسی
۱۲۰	راه حصول علم
۱۲۴	علم حضوری
۱۲۸	مراحل و درجات شناخت
۱۳۲	ملاک و معیار شناخت
۱۳۶	ویژگیهای حقیقت
۱۳۹	مناطق صدق قضایا
۱۴۷	مبنای گرو
۱۵۶	مبانی معرفت شناسی
۱۵۸	نقد معرفت شناسی هگل
۱۶۰	نقد معرفت شناسی مارکسیسم

۱۶۷	۵- معقولات ثانیه فلسفی در مقایسه با مقولات کانت
۱۶۷	تعریف معقول
۱۶۸	تعریف معقولات اولیه و ثانیه
۱۶۹	فرق های معقولات اولیه و ثانیه
۱۷۱	تطور تاریخی نظریه معقول ثانی نزد حکما
۱۷۴	نقد سبزواری
۱۷۷	تحلیل معقولات ثانیه
۱۷۹	کیفیت پیدایش معقولات ثانیه
۱۸۰	درآمدی بر فلسفه کانت
۱۸۱	نقش ذهن در شناسایی
۱۸۵	راه کشف مقولات کانتی

نقد و تحلیل مقولات کانت ۱۸۸

نقد معرفت‌شناسی کانت ۱۹۰

۶- حرکت ۱۹۳

روش طرح بحث ۱۹۳

تعریف و معنای حرکت ۱۹۵

حرکت جوهری ۲۰۱

موضوع حرکت ۲۰۵

مقوله حرکت ۲۰۷

فاعل حرکت ۲۰۸

اقسام حرکت ۲۱۲

حرکت قسری و نظریه جبر نیوتن ۲۱۴

غایت حرکت ۲۱۹

حرکت و تکامل ۲۲۰

نقش مانع در حرکت ۲۲۶

تضاد در حرکت ۲۲۸

زمان ۲۲۹

تناهی قوای طبیعت ۲۳۱

نقش تضاد ۲۳۴

تضاد در فلسفه هگل ۲۳۶

مقایسه هگل با ملاصدرا ۲۴۰

۷- ماده و صورت ۲۴۳

تعریف هیولی ۲۴۶

اثبات هیولی ۲۵۰

متکران هیولی ۲۵۴

۲۵۵	اشکالات وارد بر هیولی
۲۵۷	ترکیب انضمامی
۲۶۰	ترکیب اتحادی
۲۶۲	حرکت جوهری و هیولی
۲۶۵	۸- تحلیل امکان ذاتی
۲۶۵	امکان ذاتی و امکان استعدادی
۲۷۰	تعریف امکان استعدادی
۲۷۳	فرقهای امکان استعدادی با امکان ذاتی
۲۷۶	ماهیت استعداد
۲۸۰	نظریات در باب امکان استعدادی
۲۸۳	هیولی و امکان استعدادی
۲۸۷	۹- چند بحث فلسفی
۲۸۷	ملاک بداهت تصورات
۲۸۹	تقسیم وجود
۲۹۳	جنس و فصل
۲۹۴	تحلیل مفهوم حدوث و قدم
۳۰۵	۱۰- هستی‌شناسی جامعه
۳۰۶	تعریف و ضرورت جامعه
۳۰۸	اجتماعی بودن انسان
۳۱۲	ماهیت جامعه
۳۱۵	نظریه مطهری
۳۱۸	مصباح و نقد مطهری
۳۲۴	تکامل اجتماعی

۳۲۷	۱۱- فلسفه اخلاق
۳۲۸	عقل نظری و عقل عملی
۳۳۱	تعریف اخلاق
۳۳۲	تعریف سعادت
۳۳۳	سعادت و لذت
۳۳۵	سعادت و آرزو
۳۳۶	سعادت و رضایت خاطر
۳۳۷	نقش عقل و سعادت
۳۳۸	عوامل سعادت
۳۴۰	مراتب سعادت
۳۴۱	آیا سعادت، مطلق است یا نسبی؟
۳۴۳	معیار فعل اخلاقی
۳۴۸	نقد نظریه کانت
۳۵۰	مطلق بودن اخلاق
۳۵۲	ادراکات اعتباری
۳۵۴	مفاد باید
۳۶۱	من علوی و من سفلی
۳۶۳	نقد علامه طباطبائی
۳۶۷	معانی حسن و قبح
۳۷۰	نقد نظریه راسل
۳۷۲	مقایسه نظریه راسل با علامه طباطبائی
۳۷۳	نقد اخلاق مارکسیستی
۳۷۵	۱۲- فلسفه تاریخ
۳۷۷	آیا تاریخ علم است؟
۳۷۸	انواع معرفت تاریخی

فهرست / چ

۳۸۰		علیت در تاریخ
۳۸۲		مبانی ماتریالیسم تاریخی
۳۸۵		تحلیل و نقد ماتریالیسم تاریخی
۳۹۲		عامل محرک تاریخ
۳۹۸		تکامل تاریخ

۱۳- فلسفه حق و عدالت

۴۰۱		تعریف حق
۴۰۳		رابطه حق و تکلیف
۴۰۶		حقوق طبیعی
۴۰۹		مبنای حقوق طبیعی
۴۱۲		حقوق بشر
۴۱۳		رابطه قانون با اخلاق
۴۱۵		تقدّم حق جامعه بر فرد
۴۱۷		فلسفه عدالت
۴۱۸		نقش عدل در حقوق اسلامی
۴۲۰		تعریف عدالت
۴۲۳		ضرورت عدالت
۴۲۵		تقسیمات عدل
۴۲۶		تفسیر عدل
۴۲۸		فطری بودن عدالت
۴۲۹		مطلق بودن عدالت
۴۳۱		عدالت، ارزش برتر

۱۴- اندیشه سیاسی

۴۳۳		انسان و رهبری
۴۳۴		

۴۳۶		ضرورت رهبری
۴۳۸		حکومت، حق مردم
۴۳۹		ولایت در زعامت
۴۴۳		هدف حکومت
۴۴۵		مشروعیت
۴۴۹		شکل حکومت
۴۵۲		روابط در جامعه اسلامی

۴۵۵		۱۵- آزادی
۴۵۶		تعریف آزادی
۴۵۸		ضرورت آزادی
۴۵۹		مبنای آزادی
۴۶۲		انواع آزادی
۴۶۵		آزادی فکر و عقیده
۴۶۸		آزادی بیان
۴۷۰		محدودیتهای آزادی
۴۷۳		ارزش آزادی
۴۷۷		فهرست اعلام

حاصل عمر

سیری در اندیشه‌های استاد مطهری

جلد دوم

اندیشه‌های کلامی و اجتماعی

عبدالله نصری

دفتر نشر فرهنگ اسلامی

فهرست

۱	پیشگفتار
۳	۱- نگاهی به علم کلام
۳	تعریف و روش کلام
۵	ریشه و آغاز کلام
۸	فرق و روشهای کلامی
۹	معتزله
۱۱	اشاعره
۱۲۰	کلام شیعی
۱۴	نقش فلسفه در کلام
۱۵	تأثیر کلام بر فلسفه
۲۱	۲- دین شناخت
۲۲	منشأ دین
۲۶	دین و جهان بینی
۳۰	نقش دین در حیات انسان

۳۳	علم و ایمان
۳۴	تضاد علم و دین
۳۶	جاودانگی دین
۳۷	پلورالیسم دینی
۴۳	نقد پلورالیسم دینی
۴۴	نجات یا کمال

۳ - شناخت خدا

۵۱	طرح صحیح مسئله
۵۱	تصور خدا
۵۳	اهمیت توحید
۵۴	راههای معرفت حق
۵۵	پرستش خدا
۶۳	مرز توحید و شرک
۶۵	راههای خداشناسی
۷۰	راه فطرت
۷۲	برهان نظم
۷۴	برهان هدایت
۷۶	هیوم و نقد برهان نظم
۷۸	دلایل فلسفی
۸۳	راه ارسطویی
۸۴	برهان سینوی
۸۶	برهان صدیقین
۸۷	

۹۰	برهان وجودی
۹۱	علل گرایش به مادیگری
۹۳	نارسایی مفاهیم فلسفی
۹۷	حکمت

۴ - عدل الهی

۱۰۵	ایرادها
۱۰۶	راهها و روشها
۱۰۷	تحلیل مفهوم عدل
۱۰۹	تفاوت نه تبعیض
۱۱۲	مسئله شر
۱۱۸	ماهیت شر
۱۱۸	نسبی بودن شر
۱۲۰	عدم انفکاک شر از خیر
۱۲۳	فایده شرور
۱۲۷	پیشفرضها در فعل الهی

۵ - وحی و نبوت

۱۳۳	ضرورت بعثت
۱۳۵	اهداف رسالت
۱۳۷	- شناخت خدا و تقرب به او
۱۳۸	- برقراری عدل و قسط
۱۳۸	معجزه

۱۴۴	وحی
۱۴۷	ویژگیهای پیامبران
۱۴۹	نقش تاریخی پیامبران
۱۵۲	تحلیل نهضت انبیا
۱۵۵	خاتمیت
۱۵۶	علل تجدید نبوتها
۱۵۷	مبانی خاتمیت
۱۶۱	نقد اندیشه‌های اقبال

۶ - حیات اخروی

۱۶۷	فلسفه مرگ
۱۶۹	لزوم معاد
۱۷۰	کیفیت معاد
۱۷۶	جهان برزخ
۱۸۰	ملکوت انسان
۱۸۲	مقایسه حیات دنیوی و اخروی
۱۸۳	مجازاتهایی اخروی
۱۸۵	

۷ - قرآن پژوهی

۱۸۷	ضرورت شناخت قرآن
۱۸۸	امکان شناخت قرآن
۱۹۲	اقسام شناخت قرآن
۱۹۵	مخاطب قرآن
۱۹۷	

۱۹۹	قرآن و مسئله عقل
۲۰۲	اعجاز قرآن
۲۰۴	روش تفسیر
۲۱۲	طرح مسائل کلامی
۲۱۶	نگاه فلسفی
۲۲۳	نگرش عرفانی
۲۲۴	داستانها و نکات اخلاقی
۲۲۸	تحلیل مفاهیم دینی
۲۳۱	مسائل اجتماعی
۲۳۴	احکام و فلسفه آن

۸ - فطرت

۲۳۷	ماهیت انسان
۲۳۸	راه شناسایی فطرت
۲۴۲	فروق فطرت با غریزه
۲۴۳	فطریات انسان
۲۴۵	ویژگیهای امور فطری
۲۴۷	دور بعدی بودن انسان
۲۴۸	کارکردهای نظریه فطرت

۲۵۷	۹ - مبانی انسان‌شناسی
۲۵۸	تعریف انسان
۲۵۹	فرقهای انسان با حیوان

۲۶۲	ارزش انسان
۲۶۴	درد مندی انسان
۲۶۶	خود و ناخود
۲۷۰	خود یابی و خدایابی
۲۷۳	فعالیت های انسان
۲۷۵	عشق
۲۷۷	وانهادگی انسان
۲۸۰	محدودیت های انسان
۲۸۳	آگاهی های انسان
۲۸۹	نقدی بر امانیسم

۱۰ - فلسفه تربیت

۲۹۳	تعریف تربیت
۲۹۳	هدف تربیت
۲۹۴	عوامل تربیت
۲۹۵	- عقل و تفکر
۲۹۵	- تزکیه نفس
۲۹۹	- عبادت
۳۰۲	- ازدواج و کار
۳۰۶	- عشق به اولیا
۳۰۸	موانع تربیت
۳۰۹	عادت و تربیت
۳۱۰	وحدت شخصیت
۳۱۱	توازن اندیشه با عمل
۳۱۳	

۳۱۷	۱۱ - انسان کامل
۳۱۹	انسان سالم، انسان کامل
۳۲۱	مکتب عقل
۳۲۴	مکتب عرفان
۳۲۹	نیچه و اصالت قدرت
۳۳۲	مکتب محبت
۳۳۶	انسان سوسیالیست
۳۴۰	اسلام و توازن ارزشها

۳۴۵	۱۲ - مبانی نظام حقوق زن
۳۴۶	زن در تاریخ
۳۴۷	آسیب شناسی حقوق زن
۳۴۹	ضرورت خانواده
۳۵۲	ازدواج، حق یا تکلیف
۳۵۵	مبانی فلسفی حقوق زن
۳۵۸	طبیعت زن
۳۶۰	ارزش و مقام زن
۳۶۱	مدیریت مرد
۳۶۴	اخلاق جنسی
۳۶۷	علل پیدایش حجاب
۳۷۱	فلسفه پوشش
۳۷۳	فمینیسم

۱۳ - اسلام و مقتضیات زمان

- ۳۸۱ دین و دنیا
 ۳۸۲ انسان و ایدئولوژی
 ۳۸۶ جامعیت دین
 ۳۸۸ مقتضیات زمان
 ۳۹۰ نیازهای ثابت و متغیر
 ۳۹۲ اقسام قوانین و دستورات اسلام
 ۳۹۶ مبنای قوانین اسلامی
 ۳۹۷ گستردگی فقه اسلامی
 ۳۹۸ اجتهاد
 ۳۹۹ جایگاه عقل
 ۴۰۲ تزامن احکام
 ۴۰۴ قوانین کنترل کننده
 ۴۰۵ اختیارات حاکم اسلامی
 ۴۰۵ ادراک ضرورتها
 ۴۰۶ اصل عدل
 ۴۰۸ نقدی بر مطهری
 ۴۰۹

۱۴ - اندیشه‌های اقتصادی

- ۴۱۵ رابطه اسلام با اقتصاد
 ۴۱۵ مکتب اقتصادی
 ۴۱۷ اصول نظام اقتصادی اسلام
 ۴۲۰ فلسفه مالکیت
 ۴۲۳

۴۲۶	فلسفه ارث
۴۲۹	ماهیت سرمایه‌داری
۴۳۲	منشأ ارزش کالا
۴۳۵	ارزش اضافی
۴۳۷	مقایسه اقتصاد اسلامی با سرمایه‌داری و سوسیالیسم
۴۳۹	ربا و مسائل آن
۴۴۰	نقد فلسفه‌های حرمت ربا
۴۴۲	نقد آرای علامه طباطبایی
۴۴۴	حکمت تحریم ربا
۴۴۶	فرق ربا با قرض
۴۴۸	دو نوع قرض
۴۵۰	ربا در معدودات
۴۵۰	رهایی از ربا

۱۵- ایران و اسلام

۴۵۷	اسلام و ملیت
۴۶۰	ورود اسلام به ایران
۴۶۱	علل شکست ایرانیان
۴۶۳	مقاومت ایرانیان
۴۶۷	خدمات اسلام به ایران
۴۶۸	وضعیت ادیان
۴۷۱	شرک زرتشتی‌گری
۴۷۴	نظام اجتماعی ساسانی

- ۴۷۵ کارنامه اسلام در ایران
- ۴۷۸ خدمات ایران به اسلام
- ۴۸۰ دو قرن سکوت
- ۴۸۵ ۱۶ - آسیب شناسی و اصلاح روحانیت
- ۴۸۶ مزایا و نواقص نظام آموزشی
- ۴۸۷ اهداف حوزه
- ۴۹۰ آسیب شناسی روحانیت
- ۴۹۳ مسئله بودجه
- ۴۹۶ راههای اصلاح
- ۵۰۰ روحانیت شیعه و سنی
- ۵۰۱ حرکتهای اصلاحی روحانیت
- ۵۰۳ مرجعیت و رهبری
- ۵۰۴ ضرورت تشکیلات
- ۵۰۷ استقلال روحانیت
- ۵۰۹ اصلاحات در تبلیغ
- ۵۱۰ تعریف تبلیغ
- ۵۱۱ روش تبلیغ
- ۵۱۲ بایستگیهای تبلیغ
- ۵۱۴ شرایط مبلغ
- ۵۱۷ ۱۷ - تحلیل یک انقلاب
- ۵۱۷ تعریف انقلاب

۵۱۹	عوامل پیدایش انقلاب
۵۲۱	ماهیت انقلاب ایران
۵۲۳	حضور زنان در انقلاب
۵۲۴	نقش رهبری در انقلاب
۵۲۶	ریشه‌های انقلاب ایران
۵۲۷	اهداف انقلاب ایران
۵۲۹	عوامل تداوم انقلاب
۵۳۷	آفات انقلاب

۱۸ - احیای فکر دینی

۵۴۳	پیشینه و شیوه‌های احیاگری
۵۴۷	احیاگری سید جمال
۵۵۰	حرکت اصلاحی عبده
۵۵۴	اقبال و بازسازی فکر دینی
۵۶۱	ضرورت احیاگری
۵۶۴	شرایط احیاگری
۵۶۸	ابعاد احیاگری مطهری
۵۶۹	مبارزه با جمود و جهالت
۵۷۳	بازشناسی مفاهیم دینی
۵۷۷	پاسخ به شبهات
۵۸۰	توجه به مسائل جدید
۵۸۱	مبارزه با التقاط
۵۸۶	بازسازی فکر دینی

۵۸۸	احیاء‌گری در عمل
۵۹۱	۱۹- مطهری، متفکری نظریه پرداز
۵۹۲	جدی گرفتن تفکر
۵۹۳	مدیریت ذهن
۵۹۴	ذهن مسئله یاب
۵۹۵	تحلیل مفاهیم
۵۹۶	طرح پرسش
۵۹۷	یادداشتهای منظم
۵۹۸	طرحهای تحقیقاتی
۵۹۹	توجه به فلسفه غرب
۶۰۰	در متن اندیشه‌ها
۶۰۱	تعامل با اصحاب فکر
۶۰۲	استقلال فکری
۶۰۴	متفکر عصری
۶۰۵	انصاف علمی
۶۰۹	فهرست اعلام
۶۱۵	گزیده منابع